

**Карпатський національний університет імені
Василя Стефаника
Факультет природничих наук
Кафедра географії та природознавства**

Фізична географія України та свого регіону

Методичні вказівки до практичних занять

Івано-Франківськ, 2026

Гілецький Й.Р.

Фізична географія України та свого регіону: методичні вказівки до практичних занять – Івано-Франківськ, 2026. – 28 с.

У методичних вказівках до практичних занять подано перелік проблемних теоретичних і практичних завдань, які доцільно розглянути та виконати під час проведення аудиторного заняття. Також до кожної теми дається перелік питань, які необхідно опрацювати самостійно, використовуючи лекційні матеріали, рекомендовані друковані джерела та інтернет ресурси.

Рецензенти:

Івах Я.Є. – доцент кафедри економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія Львівського національного університету імені Івана Франка

Закутинська І.І. – доцент кафедри географії та природознавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат географічних наук.

Розглянуто та затверджено на засіданні кафедри географії та природознавства Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. (протокол №5 від “12” січня 2026 р.)

Схвалено Науково-методичною радою факультету природничих наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №5 від 22 січня 2026 р.)

© Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2026.

© Гілецький Й..Р., 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ПЗ 1. Географічне положення України. Дослідження природних умов і природних ресурсі	6
ПЗ 2. Аналіз орографії та гіпсометрії території України за друкованими та цифровими картографічними джерелами	6
ПЗ 3. Загальні риси геологічної будови. Тектонічні структури	7
ПЗ 4. Геоморфологічні процеси та геоморфологічне районування	9
ПЗ 5. Комплексний опис однієї із геоморфологічних областей на основі аналізу тематичних карт атласу	10
ПЗ 6. Вплив географічних чинників на радіаційний режим та інші кліматичні процеси на території України	11
ПЗ 7. Особливості атмосферної циркуляції, просторовий розподіл основних метеорологічних елементів у межах території України.....	12
ПЗ 8. Поверхневі і підземні води України та свого регіону	15
ПЗ 9. Водні ресурси України. Комплексний опис однієї із річок регіону на основі налізу тематичних карт атласу	16
ПЗ 10. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України та свого регіону	17
ПЗ 11. Екологічні проблеми і природо-охоронна діяльність.....	18
ПЗ 12. Особливості природи зони мішаних лісів	19
ПЗ 13. Особливості природи зони широколистих лісів.....	21
ПЗ 14. Особливості природи зони лісостепу у межах України.....	22
ПЗ 15. Особливості природи зони степу у межах України.....	23
ПЗ 16. Особливості природи Кримських гір та прилеглих морів.....	24
ПЗ 17. Українські Карпати – частина Карпатської гірської країни.....	25
ПЗ 18. Фізико-географічне районування Українських Карпат	26
Рекомендована література	27

ВСТУП

Курс «Фізична географія України та свого регіону» є одним з важливих освітніх компонентів як ОП Середня освіта географія, так і 106 Географія. Це комплексна дисциплін, яка має інтегральний характер, базуючись на синтезі наукових основ загального землезнавства, картографії, геології, геоморфології, метеорології та кліматології, загальної гідрології, ґрунтознавства та географії ґрунтів, біогеографії та ландшафтознавства. Разом з тим вона деталізує знання про свою країну, за алгоритмами та базою узагальнених даних, які здобути у ході опрацювання курсу фізичної географії материків та океанів.

Об'єктом вивчення «Фізичної географії України та свого регіону» є природно територіальні комплекси регіонального та локального рівнів. Предметом її вивчення є особливості та закономірності їх просторово-часової диференціації, чинники формування, особливості розвитку, наслідки антропогенного навантаження.

Метою вивчення дисципліни є: аналіз компонентної структури ландшафтної оболонки у межах території України, розгляд основних сучасних теоретико-методологічних положень фізико географічного аналізу території, засвоєння теоретичних і практичних питань комплексного регіонального фізико-географічного аналізу, узагальнення знань про загальні закономірності просторового розподілу природних умов території України; формування професійної компетентності і наукового світогляду майбутніх географів; їх здатності досліджувати особливості України, використовуючи знання і практичні навички в галузі географії та на межі предметних галузей; формування спеціальних (фахових) компетентностей з географії України.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

- здійснити аналіз компонентної структури ландшафтної сфери України;
- розглянути основні сучасні теоретико-методологічних положення фізико географічного аналізу території, засвоїти теоретичні і практичні питання комплексного фізико-географічного аналізу території України;
- виявити регіональні особливості природних умов України; - провести аналіз екологічних питань стану довкілля;

- виявити та проаналізувати структури природоохоронного фонду та раціональне використання їх.

- показати можливість застосовувати отримані знання та навички у вирішенні глобальних проблем сучасної цивілізації;

- формування у студентів навичок до наукових досліджень.

Здобувачі вищої освіти на практичних заняттях аналізують опрацьовані матеріали, виконують практичні роботи, які базуються на лекційному матеріалі, додаткових друкованих джерелах та аналізі тематичних карт.

Практичне заняття 1. Географічне положення України. Дослідження природних умов і природних ресурсів України

Мета: розглянути особливості просторового розташування України; схарактеризувати вплив фізико-географічного на диференціацію природних умов та ресурсів держави; дати порівняльну характеристику природи кордонів України. розглянути історію розвитку географічних досліджень в Україні та внесок українських науковців у світову географію.

Розглянути на занятті:

1. Алгоритм розгляду та особливості фізико-географічного положення України.
2. Площа і протяжність території України, державні кордони.
3. Визначення координат крайніх точок держави, однієї з областей України. *(Пр.)*
4. Визначення протяжності України з півночі на південь вздовж одного з меридіанів, із заходу на схід вздовж паралелі. *(Пр.)*

Опрацювати самостійно:

1. Охарактеризуйте етап початкового пізнання природи України.
2. Охарактеризуйте описовий етап природи України.
3. Охарактеризуйте етап наукових пошуків.
4. Яких видатних українських географів ви знаєте? Яка їхня роль у пізнанні природи України або планети?
5. Які зарубіжні географи досліджували територію України?

Практичне заняття 2. Аналіз орографії та гіпсометрії території України за друкованими та цифровими картографічними джерелами

Мета: розглянути орографії та гіпсометрію території України. Порівняти дані атласів, топографічних карт 50-х – 60-х років ХХ

століття та сучасних цифрових інтернет ресурсів. Зробити висновки.

Розглянути на занятті:

1. Основні форми рельєфу суші в межах України. Як вони відрізняються за висотою над рівнем моря, характером земної поверхні?
2. Відмінність абсолютних висот території України.
3. Гіпсометрія і орографія низовин України.
4. Гіпсометрія і орографія височин України.
5. Гіпсометрія і орографія Українських Карпат.
6. Гіпсометрія і орографія Кримських гір.

Опрацювати самостійно:

1. Гіпсометрія та орографія території Івано-Франківської області, своєї територіальної громади.

Практичне заняття 3. Загальні риси геологічної будови. Тектонічні структури. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: проаналізувати і зрозуміти залежність між тектонічною структурою та геологічною будовою України, особливості геологічної будови України та основні етапи геологічної історії формування території; вивчити просторове розташування родовищ корисних копалин, показати їх взаємозв'язок з геологічною та тектонічною будовою України.

Розглянути на занятті:

1. Що називають платформами, щитами, масивами, тектонічними западинами і плитами?
2. Відмінності у товщині та віку порід літосфери в межах України.
3. Основні платформенні області в межах України.
4. Основні тектонічні структури другого порядку у межах Східно-Європейської платформи.
5. Особливості епігерцинських платформ в межах України.

6. Особливості герцинських складчастих споруд у межах території України.

7. Особливості кімерійсько-альпійських складчастих споруд Криму.

8. Особливості альпійських складчастих споруд Українських Карпат.

Опрацювати самостійно:

1. Докембрійський етап розвитку земної кори в межах України.

2. Розвиток земної кори в палеозої в межах України.

3. Розвиток земної кори в мезозої та кайнозої в межах України.

4. Палеогеографія антропогену в межах України.

5. Які за походженням корисні копалини поширені в межах різних тектонічних структур і чому?

6. Де і які корисні копалини магматичного походження є в Україні?

7. Де поширені корисні копалини осадового походження? Найбільші родовища солей, паливних та рудних корисних копалин осадового походження.

8. Порівняйте за походженням корисні копалини в межах Придніпровської височини і Придніпровської низовини. З чим пов'язані відмінності у заляганні корисних копалин? (Пр.)

9. З якими тектонічними структурами пов'язані корисні копалини магматичного походження?

10. З якими тектонічними структурами пов'язані корисні копалини метаморфічного походження?

11. З якими тектонічними структурами пов'язані корисні копалини осадового походження?

12. Чому для Закарпаття характерні осадові і магматичні корисні копалини, а для Передкарпаття тільки осадові?

13. Чи можна знайти кам'яне вугілля у відкладах докембрію? Чому?

Практичне заняття 4. Геоморфологічні процеси та геоморфологічне районування. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: проаналізувати геоморфологічні процеси та геоморфологічне районування території України; охарактеризувати залежність сучасного рельєфу від ендегенних та екзогенних процесів, критерії геоморфологічного районування території України.

Розглянути на занятті:

1. Морфоструктурний рельєф в межах України.
2. Аналізуючи тектонічну і геологічну карти, поясніть закономірності розміщення гірських областей України (*Пр.*).
3. За геологічною картою знайдіть у межах нашої країни тектонічну структуру, яка протягом трьох останніх ер була сушею. Відповідь обґрунтуйте. (*Пр.*)
4. Порівняйте особливості рельєфу рівнинних теренів України на захід від Дніпра і на схід від нього. Назвіть риси подібності та відмінності, вкажіть, чим вони зумовлені. (*Пр.*)
5. Карпати – гори молодого (альпійського) віку. Поясніть, чому при цьому вони невисокі, мають пологі схили і згладжені округлі вершини.
6. Чи відбуваються у наш час в Україні процеси горотворення? Чим це можна підтвердити?
7. Які генетичні типи екзогенного рельєфу найбільше поширені в Україні?
8. Якого походження і літологічного складу антропогенні відклади залягають у межах Поліської низовини?
9. Аналізуючи карту антропогенних відкладів і геоморфологічну карти, поясніть взаємозв'язок між походженням відкладів, літологічним складом порід і генетичними типами рельєфу. (*Пр.*)
10. Дайте порівняльну характеристику геоморфологічних рівнів платформенної частини України.

11. Які ознаки покладено в основу геоморфологічного районування України?

Опрацювати самостійно:

1. За геологічним розрізом в атласі встановіть, які умови (морські чи континентальні) існували на тектонічних структурах, які він перетинає. (Пр.)
2. На основі аналізу карт обґрунтуйте, чим зумовлене існування в межах Східноєвропейської рівнини найбільш піднятих ділянок суші і низовин. (Пр.)
3. З якою великою тектонічною структурою пов'язаний переважно рівнинний характер рельєфу нашої країни? Висновок аргументуйте.
4. Які тектоно-магматичні епохи (складчасті) позначилися на сучасному рельєфі України?
5. Геоморфологічні рівні рівнинно-платформеної частини території України.
6. Ярусність рельєфу гірських регіонів України.
7. Охарактеризуйте за картою геоморфологічні особливості однієї з низовин України. (Пр.)
8. Яка роль материкових зледенінь у формуванні сучасного рельєфу?

Практичне заняття 5. Комплексний опис однієї із геоморфологічних областей на основі аналізу тематичних карт атласу

Мета: сформувати навички створення комплексного опису однієї із геоморфологічних областей на основі аналізу тематичних карт атласу.

Розглянути на занятті:

1. Співставивши карти фізичну, тектонічну, геологічну і антропогенових відкладів, встановіть взаємозв'язок між рельєфом і геологічною будовою геоморфологічної області. (Пр.)

2. Охарактеризуйте за картою геоморфологічні особливості геоморфологічної області. (Пр.)

Опрацювати самостійно:

1. Опишіть вплив внутрішніх і зовнішніх сил на формування рельєфу і корисних копалин Полісся. (Пр.)

Практичне заняття 6. Вплив географічних чинників на радіаційний режим та інші кліматичні процеси на території України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: ознайомитися із особливостями кліматичного положення України; проаналізувати основні кліматоутворюючі чинники.

Розглянути на занятті:

1. Що таке клімат і які процеси його формують? Що називають географічними факторами (чинниками) клімату?
2. Поясніть характер впливу географічної широти на клімат території України, підтверджуючи сказане прикладами.
3. Як розподіляється сонячна радіація, що потрапляє на верхню межу атмосфери Землі?
4. Чим визначається величина сонячної радіації, що потрапляє на різні ділянки Земної кулі? Як розподіляється сонячне сьйво на території України?
5. За картою визначте величину сонячного сьйва для міст Львова і Харкова, Донецька й Одеси. Чим пояснити різницю у величині?
6. Як розподіляється сумарна сонячна радіація на території України?
7. За картою визначте величину сумарної сонячної радіації для міст Львова і Харкова, Донецька й Одеси. Чим пояснити різницю у величині радіації? (Пр.)
8. Як нагрівається повітря тропосфери? Що таке радіаційний баланс? Як розподіляється радіаційний баланс на території України?

9. За картою визначте величину радіаційного балансу для міст Луцька і Сум, Дніпропетровська та Сімферополя. Чим пояснити різницю у величині? (Пр.)

Опрацювати самостійно:

1. Що таке загальна циркуляція атмосфери? Які є типи повітряних мас? Які з них і чому найбільше впливають на клімат України?
2. Що таке атмосферні фронти, які вони бувають, як впливають на клімат України? Як змінюється погода при проходженні кожного з фронтів?
3. Як розподіляється тиск на Земній кулі? Які постійні вітри характерні для різних широт? Які вітри характерні для території України?
4. Атмосферний тиск у місті А на узбережжі моря становив 740 мм. На вершині гори у цьому ж місті через годину тиск встановився на позначці 660 мм. Який атмосферний фронт пройшов, якщо висота гори – 1200 м, а атмосферний тиск знижується в середньому на 10 мм через кожні 100 м висоти?

Практичне заняття 7. Особливості атмосферної циркуляції, просторовий розподіл основних метеорологічних елементів у межах території України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: розглянути розподіл кліматичних показників, сезонність погодних умов та території України; дослідити кліматичні ресурси нашої країни; виявити зміни континентальності клімату; розглянути схему кліматичного районування України.

Розглянути на занятті:

1. Охарактеризуйте особливості повітряних мас, що визначають клімат нашої країни?
2. Надходячи на нашу територію взимку, ця повітряна маса пом'якшує морози, зумовлює хмарну погоду, снігопади або

дощ, а влітку зменшує спеку, підвищує вологість, спричиняє інколи зливові або затяжні дощі. Яка це маса і чим пояснюються такі особливості погоди?

3. Як розподіляється атмосферний тиск на території України?
4. Що таке циклони і антициклони? Які особливості погоди пов'язані з їх проходженням? Де формуються циклони і антициклони, які впливають на клімат України?
5. Як і чому проходять ізотерми середніх температур січня і липня на території України?
6. В якому напрямку і чому змінюється річна амплітуда середніх та екстремальних температур? Підтвердіть сказане прикладами.
7. Визначте сумарну сонячну радіацію і середню температуру січня та липня у містах: Тернопіль і Черкаси, Миколаїв і Полтава. Наскільки тісна залежність існує між цими величинами? (Пр.)
8. Яка середня кількість опадів характерна для різних регіонів України?
9. Як розподіляється кількість опадів за сезонами на території України?
10. Як розподіляється відносна вологість за сезонами на території України?
11. Які особливості снігового покриву України?
12. Від чого залежить зволоженість території України? Що таке випаровуваність і коефіцієнт зволоження?
13. Які величини характеризують континентальність клімату і в якому напрямку вона змінюється?
14. Чому влітку у хмарний день холодніше, ніж у ясний, а взимку – навпаки?

Опрацювати самостійно:

1. Визначте середні температури і річну кількість опадів у точках з координатами: а) 51° пн. ш., 26° сх. д. і 51° пн. ш., 34° сх. д.; б) 52° пн. ш., 34° сх. д. і 48° пн. ш., 34° сх. д. Чим зумовлена відмінність між опадами і температурами у двох точках у випадках а) і б)?

2. За діаграмами і графіками річного ходу температур і кількості опадів (див. рис. в атласі) охарактеризуйте клімат міст і чинники, що його зумовили.
3. Обчисліть і порівняйте коефіцієнт зволоження для міст Києва і Запоріжжя. Який тип зволоження характерний для них і чому?
4. Обчисліть і порівняйте коефіцієнт зволоження для міст Рівне і Херсон. Який тип зволоження характерний для них і чому? (Пр.)
5. Чому різниця у величині сонячної радіації, що надходить на денну поверхню на північно-східних та південних теренах України, взимку є значно більшою, ніж улітку?
6. Якими повітряними масами зумовлені основні типи погоди, характерні для зими і літа на території країни?
7. В чому і як проявляється континентальність клімату на теренах України?
8. Який зв'язок існує між зволоженням території, розподілом середніх температур і річної кількості опадів на території країни?
9. Чим відрізняються сезонні особливості погоди у горах та на рівнинах України? Які несприятливі явища для них характерні?
10. Стихійні погодні явища на території України.
11. Охарактеризуйте кліматичні ресурси та агрокліматичне районування території України.
12. На вершині Говерли температура становить $+5^{\circ}$, а на горі Берда – $+23^{\circ}$. Біля якої з гір була б вища температура на рівні моря? (Пр.)
13. Яка відносна висота гірського хребта, якщо при піднятті повітря з його підніжжя до вершини температура змінилася від $+5^{\circ}$ до -4° ? (Пр.)
14. Визначте альbedo земної поверхні, для якої величина сонячної радіації, яка надходить за рік на верхню межу атмосфери, становить $1,23 \text{ ккал/см}^2$, а відбитої – $0,37 \text{ ккал/см}^2$. (Пр.)

15. Атмосферний тиск на вершині гори Роман-Кош становив 615,5 мм рт. ст. Який атмосферний вихор зумовив те, що на схилі гори на висоті 1000 м тиск повітря став 615,5 мм рт. ст.? На зміну якому він прийшов? (Пр.)
16. Повітря з температурою $+5^{\circ}$ і абсолютною вологістю $9,4 \text{ г/м}^3$ опускається з висоти 1800 м до висоти 133 м. Визначте температуру його після опускання і обчисліть, як змінилася його відносна вологість. (Пр.)
17. За кліматичною картою проаналізуйте переважаючі типи вітрів у Луцьку та Луганську. Чим зумовлені відмінності? (Пр.)
18. Порівняйте позитивний і негативний вплив окремих метеорологічних елементів на господарську діяльність у Поліссі та Причорномор'ї. (Пр.)

Практичне заняття 8. Поверхневі і підземні води України та свого регіону. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: розглянути особливості просторового розташування України; схарактеризувати вплив фізико-географічного на диференціацію природних умов та ресурсів держави; дати порівняльну характеристику природи кордонів України.

Розглянути на занятті:

1. Як і чому розподіляються річки України за басейнами морів?
2. Що таке падіння і похил річки? Як їх визначити? Визначте похил річок Південний Буг, Горинь, Псел, якщо довжина їх відповідно становить 806 км, 659 км і 717 км. (Пр.)
3. Що називають твердим стоком і мутністю води? Які відмінності цього показника на теренах України?
4. Визначте, скільки намулу винесе за рік річка, якщо середньорічні величини становлять: площі перерізу русла –

- 30 м², швидкості течії – 0,5 м/с, а середня величина мутності води – 400 г/м³. (Пр.)
5. Які основні величини характеризують течію та водність річок? Визначте витрату води у річці, середня глибина якої дорівнює 1,8 м, ширина – 36 м, а швидкість течії – 1,2 м/с. (Пр.)
 6. Що таке режим річки, повінь, паводок, межень? До яких типів за режимом належать ріки нашої країни?
 7. Чи існує зв'язок між живленням і режимом річки? Відповідь доведіть конкретними прикладами.
 8. У чому подібність і відмінність у живленні, режимі та будові долин річок Поліської та Причорноморської низовин?
 9. Який річний стік річки Рось, якщо середньорічна витрата води у середній за водністю рік становить 27,3 м³/с? . (Пр.)
 10. Визначте річний стік Дністра, якщо відомо, що середньорічна витрата води становить 277 м³/с. Порівняйте його із річним стоком Дніпра.

Опрацювати самостійно:

1. Які типи річок України за льодовим режимом? Які етапи характерні для формування льодоставу на наших річках?
2. Поясніть, чому і як відрізняється паводковий режим карпатських і кримських річок.
3. Використавши карти атласу, складіть опис водного і льодового режиму однієї з річок України.
4. Які особливості річок Дунаю, Дніпра, Дністра, Сіверського Дінця, Південного Бугу?

Практичне заняття 9. Водні ресурси України.

Комплексний опис однієї із річок регіону на основі налізу тематичних карт атласу

Мета: вивчити закономірності поширення внутрішніх і підземних вод України; проаналізувати схему гідрологічного районування України; охарактеризувати розподіл елементів

водного балансу та водних ресурсів країни; сформувати навички складання комплексного опису однієї із річок регіону на основі налізу тематичних карт атласу

Розглянути на занятті:

1. Складіть опис однієї з приток Дністра або Прута за таким планом:

- а) витік і гирло річки;
- б) характер і напрям течії річки;
- в) особливості річкової долини;
- г) живлення і режим річки;
- д) господарське значення.

Опрацювати самостійно:

1. Екологічний стан річок України
2. Які за походженням бувають озерні котловини? Де в Україні поширені озера різних типів?
3. В яких регіонах України розміщені найбільші озера? Якого походження озерні улоговини для них характерні?
4. Водосховища, ставки та канали на території країни.
5. Що таке болото, які його особливості і райони поширення?
6. Як поширені болота і підземні води на території нашої країни? Яке їх господарське значення?
7. До яких басейнів належать підземні води України?
8. Водні ресурси і водний баланс України

Практичне заняття 10. Ґрунтово-рослинний покрив і тваринний світ України та свого регіону. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: вивчити основні закономірності поширення ґрунтового покриву, рослинності та тваринного світу у межах території України.

Розглянути на занятті:

1. Дайте загальну характеристику ґрунтового покриву України.
2. Назвіть основні природні типи ґрунтів України та райони їх поширення.
3. Дайте загальну характеристику рослинного покриву України.
4. Проаналізуйте взаємозв'язок між рослинністю і ґрунтовим покривом України.
5. Назвіть основні природні типи рослинності України та райони їх поширення.
6. Назвіть типи лісів, степів, лук, боліт. Які умови сприяли їх формуванню? Райони поширення.
7. Дайте загальну характеристику тваринного світу України.

Опрацювати самостійно:

1. Якими факторами обумовлена геоекологічна ситуація в Україні?
2. Чому територію України відносять до регіонів екологічної кризи?
3. Як змінювалися природні умови України за історичний час?

Практичне заняття 11. Екологічні проблеми і природо-охоронна діяльність. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: ознайомитися з впливом господарської діяльності на природні умови та природні ресурси України; проаналізувати геоекологічну ситуацію в країні; проаналізувати природно-заповідний фонд України, визначити соціальну, економічну, екологічну роль природоохоронних територій, їх класифікаційні одиниці.

Розглянути на занятті:

1. Несприятливі природні процеси
2. Зміна основних компонентів природного середовища під впливом діяльності людини
3. Головні наслідки негативного впливу на довкілля.
4. Основні забруднювачі різних компонентів природи та їх географія.
5. Наслідки Чорнобильської катастрофи.
6. Особливості техногенного забруднення території.
7. Законодавчі основи природозаповідного фонду та його структура в Україні.
8. Природні заповідники.
9. Біосферні заповідники.
10. Національні природні парки.
11. Інші природо-заповідні об'єкти (заказники, пам'ятки природи заповідні урочища, ботанічні сади дендрологічні парки, зоологічні парки, парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва).

Опрацювати самостійно:

1. Наслідки російської агресії для природного довкілля України та об'єктів природо-заповідного фонду.
2. Проблеми і перспективи розширення мережі природо-заповідних об'єктів у післявоєнний час.
3. Геосистемний моніторинг навколишнього природного середовища в Україні.

Практичне заняття 12. Особливості природи зони мішаних лісів у межах України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: розглянути принципи фізико-географічного районування України, вивчити поділ її території на фізико-географічні зони (підзони), краї та області; навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони мішаних хвойно-широколистих лісів України; виявити і виділити історично

сформовані та об'єктивно існуючі природно територіальні комплекси; визначити їхні якісні і кількісні складові; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Розглянути на занятті:

1. Що таке ландшафт? Зміни ландшафтів за історичний час
2. Класифікація ландшафтів та їх картографування
3. Принципи і методи фізико-географічного районування
4. Які особливості районування України?
5. Які особливості розміщення і рельєфу зони мішаних лісів України?
6. Які загальні риси клімату і внутрішніх вод мішаних лісів?
7. Які ґрунти, рослини і тварини характерні для мішаних лісів нашої країни?
8. Як поділяють зону мішаних лісів за специфічними рисами природи?
9. Які особливості взаємодії людини і природи у її межах?

Опрацювати самостійно:

1. Як реалізується ландшафтно-генетичний принцип у фізико-географічному районуванні?
2. У чому виявляються характерні риси ландшафтної структури зони мішаних хвойно-широколистих лісів?
3. Як вплинули на ландшафтну структуру зони події антропогену?
4. Проаналізуйте зміни ландшафтів зони під впливом господарської діяльності людини.
5. Проаналізуйте взаємозв'язки між компонентами природних умов зони мішаних хвойно-широколистих лісів України.
7. Обґрунтуйте південну межу зони мішаних хвойно-широколистих лісів України.

Практичне заняття 13. Особливості природи зони широколистих лісів у межах України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони широколистих лісів України; виявити і виділити історично сформовані та об'єктивно існуючі природно-територіальні комплекси; визначити їхні якісні і кількісні складові; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Розглянути на занятті:

1. Які особливості розміщення і рельєфу зони широколистяних лісів України?
2. Які загальні риси клімату і внутрішніх вод, ґрунтово-рослинного покриву і тваринного світу у межах широколистяних лісів України?
3. За картами атласу встановіть взаємозв'язок між ґрунтами і рослинністю в межах природної зони широколистяних лісів. (Пр.)
4. Як поділяють зону широколистяних лісів України за специфічними рисами природи?
5. Загальні риси природи Розтоцько-Опільської горбогірної області
6. Загальні риси природи Прут-Дністровської височинної області

Опрацювати самостійно:

1. Загальні риси природи Малого Полісся.
2. Загальні риси природи Західноподільської височинної області
3. Загальні риси природи Середньоподільської височинної області
4. Загальні риси природи Волинської височинної області.

Практичне заняття 14. Особливості природи зони лісостепу у межах України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони лісостепу України; виявити і виділити історично сформовані та об'єктивно існуючі природно-територіальні комплекси; визначити їхні якісні і кількісні складові; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Розглянути на занятті:

1. Як розміщена лісостепова зона України і які особливості її рельєфу?
2. Як клімат впливає на формування природних комплексів лісостепової зони?
3. Які риси ґрунтового-рослинного покриву, тваринного світу лісостепової зони ?
4. На основі карт атласу встановіть залежність ґрунтового-рослинного покриву від клімату й рельєфу в межах лісостепової зони.
5. Як впливає господарська діяльність на ПТК лісостепової зони?

Опрацювати самостійно:

1. Обґрунтуйте межі Лісостепу України.
2. Проаналізуйте взаємозв'язки між компонентами природних умов лісостепової зони України.
3. У чому виявляються характерні риси ландшафтної структури Лісостепу України?
4. Проаналізуйте зміни ландшафтів лісостепової зони під впливом господарської діяльності людини.
5. Чому лісостепова зона на заході України заходить значно далі на південь (до 480 пн.ш.), а на сході – на північ (500 пн.ш.)?

6. Порівняйте кліматичні умови зони мішаних хвойно-широколистих лісів і Лісостепу.
7. Які кліматоутворюючі чинники є вирішальними у формуванні цих природних зон?

Практичне заняття 15. Особливості природи зони степу у межах України. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику зони степу України; виявити і виділити історично сформовані та об'єктивно існуючі природно-територіальні комплекси; визначити їхні якісні і кількісні складові; дослідити особливості взаємодії компонентів природи та відобразити територіальне поширення природних комплексів (ландшафтів).

Розглянути на занятті:

1. Як розміщена степова зона України і який її рельєф?
2. Які особливості клімату і внутрішніх вод степової зони України?
3. Які характерні риси ґрунтів, рослинного покриву й тваринного світу степової зони?
4. Які природні комплекси виділяють у степовій зоні України?

Опрацювати самостійно:

1. Обґрунтуйте межі степової зони України.
2. Проаналізуйте просторові степові ландшафтні структури та критерії їх виділення.
3. Проаналізуйте взаємозв'язки між компонентами природних умов степової зони України.
4. Обґрунтуйте поділ степової зони на регіональні ландшафтні структури нижчих рангів: підзони, краї, області.
5. Які зміни відбулися в степових ландшафтах під впливом господарської діяльності людини?
6. Як змінюється видовий склад рослинності з півночі на південь степової зони України?

7. Складіть порівняльну таблицю особливостей природи чотирьох зональних природних комплексів Східно-європейської рівнини у межах України, вказавши у кожній зоні коефіцієнт зволоження, характерні ґрунти, види рослин і тварин. (Пр.)

Практичне заняття 16. Особливості природи Кримських гір та прилеглих морів. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: навчитися давати комплексну фізико-географічну характеристику Кримських гір. Ознайомити зі схемою їх фізико-географічного районування. Розглянути візико-географічні особливості природних комплексів Чорного та Азовського морів.

Розглянути на занятті:

1. Які особливості географічного положення і рельєфу Кримських гір?
2. Охарактеризуйте зв'язок між рельєфом, кліматом і внутрішніми водами Кримських гір. (Пр.)
3. Які специфічні риси ґрунтів, рослинного і тваринного світу Кримських гір?.
4. Проаналізуйте вплив природних чинників на формування регіональних ландшафтних структур Кримських гір.
5. Дайте характеристику ґрунтово-рослинного покриву гірського Криму. (Пр.)
6. Охарактеризуйте головні риси вертикальної ландшафтної поясності Кримських гір.
7. Охарактеризуйте розміри та берегову лінію Чорного моря. Які глибини і геологічна будова дна Чорного моря?
8. Як формується баланс вод Чорного моря? Які особливості температури і солоності чорноморських вод? З чим вони пов'язані?
9. Чим зумовлена специфічність органічного світу Чорного моря? Які його характерні риси?

Опрацювати самостійно:

1. Які розміри, берегова лінія і глибини Азовського моря?
2. Чим подібний і чим відрізняється рельєф дна Чорного та Азовського морів? Які чинники це зумовили? (Пр.)
3. Які джерела надходження і витрати вод, які особливості температури, солоності та руху води в Азовському морі?
4. У чому специфічність органічного світу Азовського моря і чим вона зумовлена?
5. У чому полягають відмінність і подібність органічного світу Чорного та Азовського морів?
6. Як позначається господарська діяльність на природі Чорного моря?
7. Як позначається господарська діяльність на природі Азовського моря?

Практичне заняття 17. Українські Карпати – частина Карпатської гірської країни

Мета: навчитися давати загальну фізико-географічну характеристику Карпатського гірського краю.

Розглянути на занятті:

1. Які складові частини виділяють у межах Карпатської гірської країни?
2. Охарактеризуйте розміщення Українських Карпат як частини Карпатської гірської Країни.
3. Які загальні риси рельєфу Українських Карпат?
4. Які тектонічні структури проявляються в рельєфі гір?
5. Які основні особливості геологічної будови?
6. Які нерудні корисні копалини є в Українських Карпатах?
7. Охарактеризуйте річний хід основних метеорологічних показників в межах Українських Карпат.
8. Які відмінності гірського клімату Карпат від прилеглих рівнинних територій?
9. Які загальні особливості річок в межах Українських Карпат?

10. Річки басейну Сяну і Дністра в межах Українських Карпат.
11. Річки басейну Пруту і Сірету в межах Українських Карпат.

Опрацювати самостійно:

1. Річки басейну Тиси в межах Українських Карпат.
2. Охарактеризуйте озера, їх походження та поширення в межах Українських Карпат.
3. Болота в межах Українських Карпат.
4. Які типи ґрунтів характерні для Українських Карпат?
5. Охарактеризуйте загальні риси рослинного покриву в межах Українських Карпат.
6. Лісова рослинність в межах Українських Карпат.
7. Лучна рослинність в межах Українських Карпат.
8. Охарактеризуйте головні риси вертикальної ландшафтної поясності Українських Карпат.
9. Охарактеризуйте екологічний стан річок в межах Українських Карпат.
10. Екологічний стан лісів в межах Українських Карпат.
11. Охарактеризуйте сучасний природо-заповідний фонд в Українських Карпатах

Практичне заняття 18. Фізико-географічне районування Українських Карпат. Аналіз тематичних карт атласу

Мета: ознайомити здобувачів із сучасною схемою фізико-географічного районування Карпатської гірської країни та української частини Карпат.

Розглянути на занятті:

1. Які існують підходи до природо-географічного районування Українських Карпат.
2. Які фізико-географічні провінції, області, підобласті та райони виділяють в Українських Карпатах?
3. Які особливості рельєфу кожної з фізико-географічних областей Українських Карпат?

Опрацювати самостійно:

1. Охарактеризуйте особливості ландшафтів Передкарпатської передгірної височини.
2. Охарактеризуйте особливості ландшафтів Зовнішнішньо-флішових (Скибових) Карпат.
3. Охарактеризуйте особливості ландшафтів підобластей Вододільно-Верховинських Карпат.
4. Охарактеризуйте особливості ландшафтів цих підобластей Полонинсько-Чорногірських Карпат.
5. Охарактеризуйте особливості ландшафтів Мармароського кристалічного масиву
6. Охарактеризуйте особливості ландшафтів підобластей Закарпатського низкогір'я.
7. Охарактеризуйте особливості ландшафтів Закарпатської низовини.

Рекомендована література

1. Географічна енциклопедія України Т. 1–3. Київ.: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1993.
2. Волощук М.Д., Гілецький Й.Р. Водно-ерозійні процеси у природних комплексах Українських Карпат : монографія / М.Д. Волощук, Й.Р. Гілецький. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. 124 с.
3. Гілецький Й. Р., Закутинська І. І. Гіпсометрія рівнинних територій України у картографічних ресурсах та підручниках з географії / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук. № 8. 2025. С.17–27.
4. Гілецький Й.Р., Тимофійчук Н.М. Фізико-географічне районування Українських Карпат для цілей пізнавального туризму. / Й. Р. Гілецький, Н.М. Тимофійчук. //Географія та туризм: Науковий збірник, Випуск 53. Київ, 2019. С. 103–109.
5. Йосип Гілецький. Площа Карпатської фізико-географічної

- країни та Українських Карпат //Геотуризм: практика і досвід. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 жовтня 2022, Львів). Львів: Каменярь, 2022. С.103-105.
6. Гілецький Й.Р. Фізична географія Українських Карпат: тематичний збірник тестів. Івано-Франківськ. 2021. 50 с.
7. Гілецький Й. Учителям географії про карпатську гірську країну, Українські Карпати та сучасні підходи до їх регіоналізації. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2025. Вип. 41. С. 18–26. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2025-41-02>.
8. Гілецький Й.Р. Фізична географія: навчальні матеріали. /Й.Р.Гілецький. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 360 с.
9. Запотоцький С. П. та ін. Географія : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Запотоцький С. П., Зінкевич М. В., Сovenко В. В., Гілецький Й. Р., Мозіль О. В.; наук. ред. К. В. Мезенцев, І. С. Круглов. Тернопіль : Астон, 2025. 272 с.
10. Комплексний атлас України. Київ: Картографія, 2018, 96 с.
11. Кравчук Ярослав. Рельєф Українських Карпат : Монографія. Львів.: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 576 с.
12. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України. Київ: “Знання” КОО, 2018. 511 с.
13. Рельєф України. Навчальний посібник/ [Б.О. Вахрушев, І.П.Ковальчук, О.О.Комлев, Я.С.Кравчук, Е.Т.Палієнко, Г.І.Рудько, В.В.Стецюк]; За загальною редакцією В.В.Стецюка. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 688 с.
14. Українські Карпати. Комплексний атлас автотуриста / автор-упорядник В.Грицеляк Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2016. 120 с.
15. Швебс Г.І., Ігошин М.І. Каталог річок і водойм України. Одеса, Астропринт, 2003. 392 с.
16. Divisions of the Carpathians. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Divisions_of_the_Carpathians.